

Miloslav Hronek

Ludwig van Beethoven
Poselství génia

*Vývoj Beethovenovy osobnosti a tvůrčí činnosti
se zřetelem ke křesťanskému základu jeho života*

*Arcivévoda Rudolf Jan, arcibiskup
olomoucký, moravský arcibiskup*¹⁶²

Podle zpráv současníků a dle záznamů olomouckého arcibiskupství vykonával arcivévoda Rudolf své duchovní poslání jako arcibiskup olomoucký velmi odpovědně. Výčet jeho zásluh o duchovní a kulturní rozkvět Olomouce a Moravy je rozsáhlý. Především usiloval o změnu postavení a pojetí katolické církve v Rakousku a ve společnosti vůbec. Pod jeho patronací byla dokončena v roce 1830 stavba kněžského semináře v Olomouci. Do něho byl podle nařízení arcibiskupa Rudolfa přijímán jen omezený počet německy mluvících uchazečů podle počtu německých farností na Moravě. Arcibiskup Rudolf pak zajistil dostatek kněží, kteří mluvili českým jazykem. Kandidáti z německých rodin se museli zavázat, že se naučí do čtyř let česky. Arcibiskup sám ovládal češtinu. Olomouc a Kroměříž s arcibiskupským zámkem mu byla vedle Vídně druhým domovem. V roce 1827 počala jednání o znovuzavedení premonstrátského kláštera na Svatém Kopečku. V roce 1821 byla zavedena akademická bohoslužba v kapucínském klášteře v Olomouci. Roku 1829 nechal Rudolf renovovat na svůj náklad kostel sv. Michala. Přispěl ke zřízení městských parků a sadů. První část parku se jmenovala podle svého zakladatele Alej Rudolfova. Působil jako spoluzakladatel městského olomouckého divadla, které mělo ve svém repertoáru také české inscenace. Zasadil se o vyučování českým jazykem na lyceu, které povýšil později na univerzitu s právem promočním. Ze svých soukromých prostředků nechal zřídit ve Vítkovicích první pudlovnu¹⁶³ a válcovnu¹⁶⁴ v rakouské monarchii. Již v roce

¹⁶² Podle Antonína Kříže, in *Dómský zpravodaj*, 6 (1996).

¹⁶³ Pudlování železa je historický výrobní postup zkujňování surového železa v pudlovacích pecích plamenného typu (*pozn. redakce*).

¹⁶⁴ Válcování kovů je tváření kovů průchodem mezi otáčejícími se válci (*pozn. redakce*).

1820 byl zahájen provoz vysoké pece ve Vítkovicích, pojmenované Rudolfova huť. Pečoval o rozvoj moravských lidových škol. Z tohoto neúplného přehledu lze usoudit, že duchovní a kulturní aktivita arcibiskupa Rudolfa byla všestranná. K ní přistupuje jako nedílná součást kultury arcivévodova láska k hudbě. Nebyl jen jejím pasivním uživatelem, nýbrž snažil se i o vlastní hudební činnost. Ke své hudební výuce si zvolil jako učitele ve své době pedagoga nejpovolanejšího, skladatele Beethovena.

Korespondence arcibiskupa Rudolfa s Beethovenem

Sedmdesát Beethovenových dopisů a vzkazů arcivévodovi Rudolfovi a šest dopisů a vzkazů arcivévodě Beethovenovi jsou dostatečným svědectvím o vzájemném vztahu úcty, oddanosti a přátelství obou osobností i o vzácné shovívavosti arcivévodě vůči Beethovenovi. Arcivévoda Rudolf byl přes dvacet roků Beethovenovým žákem, mecenášem a přítelem. Tyto vztahy se neustále propojovaly. Beethovenovo vyučování bylo pro rozvinutí hudebních vloh arcivévodě velmi blahodárné. Arcivévodův talent dozrál pod Beethovenovým vedením a arcivévoda se stal velmi dobrým klavíristou a nadějným skladatelem. Jak bylo řečeno, v Beethovenových lekcích se nejednalo pouze o vyučování hudbě, nýbrž o hudebně-duchovní cvičení s rozbory skladeb a rozpravami o významu umění hudebního. Působení a užitek obou osobností ze setkávání byl vzájemný. Arcivévoda byl Beethovenovým ochráncem, intervenoval v Beethovenových soudních sporech v záležitostech poručnictví a doživotní renty. Umožnil první provedení některých jeho děl (*7. a 8. symfonie*, op. 92 a 93), z nichž některé osobně provedl (*Sonáta pro klavír a housle*, op. 96). U příležitosti Vídeňského kongresu v roce 1814 představil Beethovena čelným evropským politickým osobnostem.

V několika dopisech arcivévodě Rudolfovi Beethovenovi, které se zachovaly, sledujeme, jak si arcivévoda vážil Beethovena

díla a jeho projevů. Vycítíme z nich také, jak prostý a plný lásky byl jeho vztah k lidem. Láska k hudbě zušlechtovala jeho život, hudba mu byla Božím darem:

Vídeň, 5. ledna 1813

Milý Beethovene!

Pozítří ve čtvrtek o půl šesté večer je zase hudební večírek u knížete Lobkowitza a já tam mám opakovat sonátu s Rodem.¹⁶⁵ Jestli to Vaše zdraví a zaměstnání dovolí, přál bych si, abyste ke mně zítra přišel, abychom sonátu přehráli. Chce-li snad Rode houslový part k přehrání, dejte mi to vědět, abych mu jej mohl poslat. Také mi dejte vědět, zda a kdy ke mně můžete zítra přijít.

Váš přítel Rudolf

Beethoven na tento dopis odpovídá 6. ledna 1813:

Vaše Císařská Výsosti!

Včera jsem byl právě na odchodu, když přišel Váš milostivý dopis. Pokud jde o mé zdraví, je to stále stejné, tím spíše, že zde působí mravní příčiny, které jak se zdá, neskončí tak brzy... Tím spíše, že se v dnešní době zdá, že nikoho nemusí zavazovat ani slovo ani čest ani písemnost.¹⁶⁶ Je-li Vám líbo, abych přišel tento večer v pět hodin jako obvykle nebo poručí-li V. C. V. jinou hodinu, budu se snažit splnit jako vždy Vaše přání co nejpřesněji. Nejposlušnější sluha Vaši C. Výsosti

Ludwig van Beethoven

Beethovenova dedikace *Sonáty G-dur*, op. 96, arcivévodovi Rudolfovi se uskutečnila 11. července 1816:

Vídeň, 11. července 1816

Vaše Císařská Výsosti!

Snad smím spoléhat na Vaši Milost, že nebudete přikládat žádný jiný úmysl této mé, zde přiložené, trochu opovážlivé dedikaci. Dílo bylo psáno pro V. C. Výsost, či spíše má co děkovat za svou existenci Vám... Brzy mi

¹⁶⁵ První provedení *Sonáty G-dur*, op. 96, se uskutečnilo 29. prosince 1812, jak již bylo zmíněno v referátu F. X. Glöggl.

¹⁶⁶ Kníže Lobkowitz a dědici po knížeti Kinském se zdráhali vyplácet Beethovenovi smlouvenou rentu v plné výši.

Ludwig van Beethoven – Poselství génia

bude potěšením, že Vás budu moci navštívit v Badenu. Stav mého plicního onemocnění se přes všechnu snahu lékaře nezlepšil, daří se mi však přece jen lépe. Doufám, že i o Vašem zdravotním stavu, který nám dělá starosti, uslyším jen dobré a nadějně zprávy.

Vaší C. Výsosti věrně nejposlušnější

Ludwig van Beethoven

Baden, 16. července 1816

Milý Beethovene!

Děkuji Vám za zaslanoú sonátu¹⁶⁷ a s velkým potěšením přijímám Vaše věnování. Vynasnažím se jí správně nastudovat, aby klavírista po zásluze splatil skladateli daň za umění tak, jako jí splatil nakladatel opravdu krásným vydáním sonáty. Snažte se jen uzdravit, abych mohl sonátu brzy hrát ve Vaší přítomnosti, a při této příležitosti Vám opakuji, jak velice jsem Vám zcela oddaný

Rudolf m(anu pro)pria, arcivévoda

Olomouc, 25. března 1820

Milý Beethovene!

Protože mě působiště je zde, musel jsem rychle opustit Vídeň, jinak bych se nemohl odloučit od tolika mně drahých věcí. Abyste ale věděl, že na Vás myslím i zdaleka, píši Vám několik těchto rádků. Bylo mi líto, že jsem Vás neviděl před svým odjezdem, ale jsa přesvědčen o Vašem laskavém smýšlení, doufám, že pro mne pilně komponujete.¹⁶⁸ Kéž bych jen já byl také schopen vytvořit něco hodnotného! Poněvadž však mám již více důkazů o Vaší shovívavosti, zašlu Vám k posouzení a opravení mých chyb i pro mé poučení, jakmile něco dokončím. Dosud jsem k tomu neměl ani okamžik času. Kéž by se jen vyplnilo mé přání, aby se Vaše zdraví uklidnilo a stejně tak i Váš duch. Já jsem byl opravdu šťasten, v pořádku jsem dojel, šťastně jsem s Boží pomocí přestál trochu unavující ceremonie mého nastolení a vede se mi dobře.

¹⁶⁷ *Sonáta G-dur*, op. 96, byla vytištěna v roce 1816 a věnována arcivévodovi Rudolfovi.

¹⁶⁸ *Narážka* na dosud nedokončenou *Missu solemnis*, op. 123, kterou Beethoven dokončil až začátkem roku 1823 a arcivévodovi Rudolfovi ji osobně předal 27. února. Arcivévoda Rudolf byl intronizován na stolec arcibiskupa olomouckého dne 9. března 1820.

Hudba zůstává stále mým největším potěšením a osvěžením. Navštívil jsem již několik amatérských koncertů a k mému úžasu jsem slyšel opravdu schopné talenty. Jelikož je známa moje zvláštní obliba Vašich skladeb, potěšili mne v Olomouci překvapivě dobrým provedením Vaší Symfonie A-dur. Mnohá místa jsem ve Vídni slyšel v horším provedení, zvláště první Allegro. Protože mám toto Allegro velmi rád, byl jsem úplně nadšen.

Bude mne těšit, když od Vás uslyším dobré zprávy, a jakmile šťastně přežiji velikonoční týden, který je pro mne poněkud namáhavý, pokusím se své myšlenky vyjádřit v notách a zaslat je Vám jako nový důkaz toho, jak velice jsem Vám, ač vzdálen, oddaný

Rudolf m(anu pro)pria

Beethoven odpověděl arcivévodovi delším dopisem do Olomouce, ve kterém naznačuje, že by byl ochoten být arcivévodovi nablízku a k dispozici přímo v Olomouci. Dopis je cenným dokladem o Beethovenově oddanosti arcivévodovi:

Vídeň, 3. dubna 1820

Vaše C. Výsosti!

V pondělí odpoledne jsem se bohužel dozvěděl, že V. C. V. opravdu odjela do Olomouce. Přiznávám, že se mne to bolestně dotklo (...). I když nejsem dvořanem, věřím, že V. C. V. poznala, že mou věcí není pouhý chladný zájem, ale že mne po celý čas naplňovala a k Vaší C. Výsosti poutala pravá srdečná oddanost. Jak se zdá, bude můj nápad na udržení kvarteta jistě nejlepší; když se již konají v Olomouci takové produkce¹⁶⁹ ve velkém, mohlo by na Moravě z něčeho takového vzejít pro hudební umění ještě něco podivuhodnějšího (...). Vaše Výsost je beztoho přesvědčena o mé ochotě plnit vždy Vaše přání.

Vaší C. Výsosti věrně nejoddanější služebník

L. van Beethoven

¹⁶⁹ Arcivévoda Rudolf psal Beethovenovi v předešlém dopise o čilém hudebním dění v Olomouci a Beethoven byl ochoten přispět k jeho rozvíjení svým dílem i svou přítomností. Podle M. Gutiérrez-Denhoffové bylo v té době Beethovenovým přáním být nablízku arcivévodovi i v Olomouci a stát se případně i jeho dvořanem. GUTIÉRREZ-DENHOFFOVÁ, M. – BRANDENBURG, S., (ed.), *Beethoven und Böhmen*, Beethoven-Haus, Bonn 1988, s. 104.

19. března 1823 odevzdal Beethoven osobně *Missu solemnis* arcibiskupovi Rudolfovi a nabídka její subskripce byla zasílána čelným evropským dvorům a osobnostem. 1. července 1823 píše Beethoven arcivévodovi obšírný dopis ze svého prázdninového pobytu v Hetzendorfu do Olomouce, ve kterém oznamuje arcivévodovi dedikaci *Sonáty c-moll*, zmiňuje se o kompozici *9. symfonie*, líčí své starosti se subskripcemi *Missy solemnis* a udílí arcivévodovi rady při komponování. Dopis je živým dokladem o Beethovenově tehdejší zdravotní i hmotné situaci a svědčí o jeho neutuchající pílí, snažení i boji o existenci.

Hetzendorf, 1. července 1823
(výňatky z dopisu)

Vaše Císařská Výsosti!

Od Vašeho odjezdu jsem většinou churavěl, ano, nakonec jsem byl postižen silnými bolestmi očí, což se nyní tak dalece zlepšilo, že mohu šetrně zraku opět užívat.¹⁷⁰ Z přiloženého přijímacího listu z 27. června V. C. V. vyrozumí, že zasílám několik hudebnin. Jelikož se mi zdálo, že V. C. V. nalézá potěšení v Sonátě c-moll, věřil jsem, že by nebylo nevhodné, kdybych Vás překvapil její dedikací. Variace jsou opsány nejméně pět nebo šest týdnů.¹⁷¹ Sonáta c-moll byla v Paříži vyryta velmi chybně a byla dodatečně vyryta zde. Pokud se týká mše, která má být podle přání V. C. V. k obecnému užítku, žádal si můj již několik roků trvající stav nemoci myslet na způsob, jak bych mohl trochu zlepšit svou situaci, tím spíše, že jsem se pro nemoc dostal do velkých dluhů. Byla mi dána rada, abych ji nabídl více dvorům. Několika dvorům jsem tedy zaslal nabídku k subskripci, stanovil jsem honorář na padesát dukátů. Dosud je subskripce velečestná, poněvadž se k ní zavázalo Veličenstvo Francie a Pruska, kníže Golycin ohlásil, že se chce k subskripci zavázat také Jeho Carské ruské Veličenstvo (...). Náklady na rozmnožování jsou veliké a budou ještě větší, protože k dílu přibudou ještě tři nové části. „Nouze si nevybírám prostředky.“ Děkuji jen tomu nahoře nad hvězdami, že mohu nyní zase užívat svého zraku. Píši nyní novou symfonii pro Anglii (...) a doufám, že ji do čtrnácti dnů

¹⁷⁰ Z dalších dopisů vysvítá, že se jednalo o zánět spojivek.

¹⁷¹ *Variace na Diabelliho téma C-dur*, op. 120.

dokončím (...).¹⁷² Prosím, abyste milostivě vyčkal s Vašimi Variacemi, které vyžadují mou přesnější kontrolu.¹⁷³ Necht' jen V. C. V. plynule pokračuje ve svém cvičení (...). K tomu přísluší malý stoleček hned u klavíru, kde můžete své nápady krátce zapisovat. Psát u klavíru je taktéž nutné a mnohdy komponování jednoduché melodie chorálu s jednoduchými a opět různými figuracemi podle kontrapunktu V. C. V. nepůsobí žádné bolení hlavy, spíše velký požitek (...). Kdyby V. C. V. chtěla milostivě, je-li to ve Vašich vztazích vhodné, doporučit mši princí Antonovi v Drážďanech, aby J. V. král, saský Majestát, mši subskriboval, jistě by se subskripce uskutečnila (...). Pokud jde o doporučení, jsem pevně přesvědčen, že V. C. V. činí dobro všude, kde je to jen možné, a že u mne v tom neučiní výjimku. Vaší C. Výsosti v nejhlubší úctě nejvěrnější služebník
L. v. Beethoven

Arcivévoda Rudolf, arcibiskup olomoucký, píše Beethovenovi do Hetzendorfu:

Vídeň, 31. července 1823

Milý Beethovene!

V úterý 5. srpna budu již opět ve Vídni a zdržím se tam více dní, přeji si jen, aby Vám Vaše zdraví dovolilo přijít také do města. Můj švagr, princ Anton mi již psal, že saský král Vaši krásnou mši již očekává. Doufám také, že jste svůj kánon napsal a prosím Vás, kdyby to mělo uškodit Vašemu zdraví, abyste se z náklonnosti ke mně příliš brzy nenamáhal cestou do města.

Váš k přátelství ochotný žák
Rudolf m(anu pro)pria

Pokusíme-li se charakterizovat hlavní rysy osobností Beethovena a arcivévody Rudolfa, arcibiskupa olomouckého, potom můžeme konstatovat, že měli rozdílné povahy: Beethoven výbušnou a vznětlivou, arcivévoda mírnou a uklidňující. Oba byli postiženi zdravotně: arcivévoda byl postižen dědičnou epilepsií, Beethoven byl handicapován postupující hluchotou, zažívacími

¹⁷² Zmínka se týká 9. symfonie, jejíž partituru dopsal Beethoven v únoru roku 1824.

¹⁷³ Arcivévodovy *Variace pro klarinet a klavír Es-dur*.

neduhy, těžkými katary cest dýchacích a nakonec jaterní chorobou. Beethoven prožíval svou hluchotu velmi těžce společensky i umělecky, neboť ohrožovala přímo jeho existenci. Arcivévoda se vyrovnával se svou nemocí s pokorou, vírou, smířením a odevzdáním do rukou Božích.

Jsou známa apoštolova slova „Právě když jsem sláb, jsem silný“ (2Kor 12,10). Tato slova platí pro obě tyto osobnosti, které ač zdánlivě rozdělovalo společenské postavení a poslání, spojovala je láska k umění a cesta víry. Životní zápas probíhal u Beethovena dramaticky a bouřlivě, u arcivévody v tichosti a smířeně. Ze všech dokladů a pramenů vyplývá, že arcivévoda Rudolf byl Beethovenovi spolehlivou materiální i duchovní oporou. Arcivévoda Rudolf náhle umírá 23. července 1831 ve věku 43 let při pobytu v lázních Baden na krvácení do mozku. Jeho tělo bylo pohřbeno do habsburské hrobky ve Vídni, srdce bylo uloženo do výklenku stěny v kryptě katedrály sv. Václava v Olomouci. Na jeho památku je zde umístěna jeho busta.

*Oratorium „Křistus na hoře Olivetské“,
Ludwiga van Beethovena*

Text: Franz Xaver Huber

1.

Introdukce

Recitativ

Ježíš

Bože, můj Otče,
sešli mi útěchu, pomoc a sílu!
Blíží se hodina mého utrpení.

Sám jsem je zvolil, dříve než svět
na tvůj pokyn povstal z chaosu.
Slyším hřmící hlas tvého serafa.
Volá: Kdo je nyní ochoten
namísto lidí postavit se před soud.
Otče, přicházím na toto volání.
Chci být prostředníkem.
Já sám odpykám vinu člověka.
Jak by toto pokolení vzešlé z prachu
dokázalo unést soud,
který mne, tvého syna, tíží až k zemi!
Ach pohled, jak mocně zachvacuje
mé srdce
sklíčenost, smrtelná úzkost!
Mnoho trpím, můj Otče.
Ó pohled! Mnoho trpím. Smiluj se
nade mnou.

Árie

Má duše je otřesena
útrapami, které se blíží.
Zmocňuje se mne hrůza a
v hrozném děsu chvějí se mé kosti.

Jako, zimnice mne zachvacuje
strach z přicházejícího konce
a z mé tváře stéká
místo potu krev.

Otče, tvůj ubohý syn
z hlubin k tobě snažně volá,
ve tvé moci je vše
odejmi ode mne tento kalich utrpení!

2.

Recitativ

Seraf

Zachvěj se, země!
Zde leží Boží Syn.
Tvář zabořenou v prach,
Otcem zcela opuštěn,
trpí bolestí nevýslovnou.
Jak je dobrý! Je připraven
zemřít v nejstrašnějších mukách
aby lidé, které tolik miluje,
mohli vstát ze smrti a žít navěky.

Árie

Chvalte dobrotivost Spasitele,
chvalte, lidé, jeho laskavost!
Z lásky za vás umírá.
Svou krví splácí vaši vinu.

Šťastni jste, vykoupení,
vás čeká blaženost,

budete-li věrni učení
Syna Božího.

Však běda! Ti, kdo pohrdají
krví za ně prolitou
budou soudcem prokleti,
jejich údělem je zavržení.

Sbor

Andělé / Seraf
Šťastní jste, vykoupení,
vás čeká blaženost,
budete-li věrni učení
Syna Božího.

Však běda! Ti, kdo pohrdají
krví za ně prolitou
budou soudcem prokleti,
jejich údělem je zavržení.

3.

Recitativ

Ježíš
Zvěstují mi tvá ústa, Serafe,
že se můj věčný Otec
nade mnou slitoval?
Odejme ode mne hrůzy smrti?

Seraf

Tak praví Bůh:
Dokud nebude naplněno
svaté tajemství usmíření,
zůstane lidské pokolení zatraceno
a oloupeno o věčný život.

Duet

Ježíš

Ať tedy na mě spočine
veškerá tíha tvého soudu, Otče!
Vylíj na mne proud utrpení;
jen na děti Adamovy se nehněvej.

Seraf

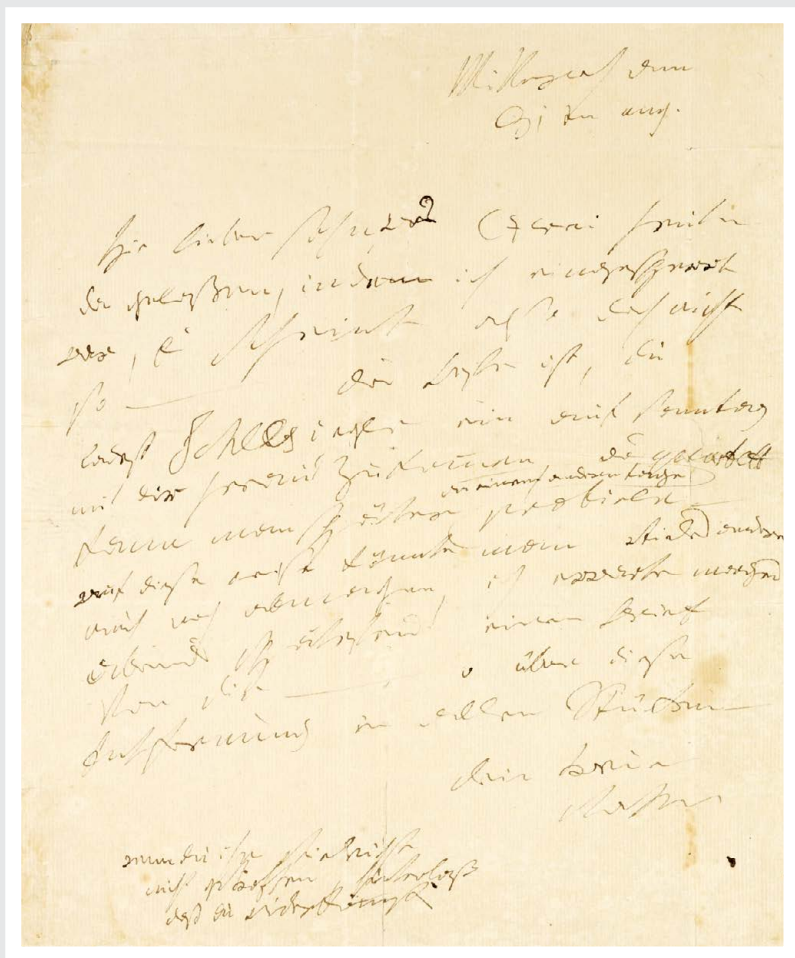
Otřesen vidím Vznešeného
zahaleného do smrtelných muk.
Chvějí se a mne samotného děsí
hrůza hrobu, kterou cítí on.

Oba

Veliké je utrpení, strach,
hrůzy,
které na mne / něj Boží ruka vylévá.²³⁸

²³⁸ Oratorium *Christus am Ölberg*, op. 85 a *Messe in C*, op. 86: „Jedes Werk ein hochragendes Zeugnis Beethovens religiösen Innenlebens, seiner persönlichen Gottesvorstellung, seines Verhältnisses zu den Problemen des Glaubens.“ [Každé z těch děl je do výše strmě se pnoucí svědectví Beethovenova vnitřního náboženského života (niterného), jeho osobní představy Boha, jeho vztahu k problémům víry.], BEKKER, P., *Beethoven*, Schuster & Loeffler, Berlin 1912, s. 373. Velmi cenné vyjádření nejpřednějšího beethovenského muzikologa.

Ludwig van Beethoven - Poselství genia

Dopis Ludwiga van Beethovena Karlu van Beethovenovi, 1825
(autograf, digitální archiv Library of Congress).

Dopis Ludwiga van Beethovena Josefu Varenovi z 27. května 1813
(autograf, digitální archiv Library of Congress).

Strom nur 27. im Holz
1813

Meine Staffeln V!

gen. derzeit für die
 ... der ... der ...
 ... der ... der ...
 ... der ... der ...
 ... der ... der ...
 ... der ... der ...
 ... der ... der ...
 ... der ... der ...

Beckhauer

1507

Obsah

<i>Úvod</i>	5
Beethovenova korespondence	10
<i>Beethovenův život</i>	14
1. Léta 1770–1800 – léta učení a dozrávání	14
2. Beethovenovo tvůrčí zrání a první životní krize (1800–1802)	26
3. Beethoven uznávaným umělcem – Beethovenova „heroická“ léta (1803–1809)	27
4. Beethoven nezávislým umělcem (1809–1810)	29
5. Na vrcholu společenského uznání – triumfy a zklamání (1811–1815)	29
6. Rodinné starosti, choroby a tvůrčí vzepětí (1816–1819)	31
7. Období Beethovenova vrcholného mistrovství (1820–1827). Missa solemnis, 9. symfonie. Cesta pokory a smíření	32
<i>Arcibévoda Rudolf, arcibiskup olomoucký, Beethovenův mecenáš, přítel a žák</i>	43
Arcibévoda Rudolf Jan, arcibiskup olomoucký, moravský arcibiskup	47
Korespondence arcibiskupa Rudolfa s Beethovenem	48

<i>Beethovenova křesťanská víra</i>	55
Beethovenova dobročinnost	64
Kritika Beethovenova křesťanství v době osvícenství	65
Stárnoucí Beethoven	68
<i>Poselství naší době</i>	74
<i>Přílohy</i>	79
Výčet Beethovenových skladeb, které věnoval arcivévodovi – arcibiskupovi Rudolfovi	79
Missa solemnis D-dur, op. 123, Ludwiga van Beethovena	80
Oratorium „Kristus na hoře Olivetské“, Ludwiga van Beethovena	84
Smlouva o doživotní rentě	86
Výběr použité literatury	88
<i>Závěrem biskup Josef Hrdlička</i>	90
<i>O statečném a vznešeném tónu Ludwiga van Beethovena</i>	91
Od božství k Bohu	92
Osobní kázeň a vnitřní svoboda	94
<i>Obrazová příloha</i>	99